

گزارش رصد فرهنگی (۹۳)

جنگ روایت‌ها و بازنمایی بحران

گزارش نود و سوم مرکز رصد فرهنگی کشور به تحلیل انتقادی رسانه‌ها، خبرگزاری‌ها و شبکه‌های اجتماعی در خلال جنگ ۱۲ روزه ایران و اسرائیل پرداخته است، این گزارش در مرداد ۱۴۰۴ تهیه شده است.

گزارش حاضر، آرایش رسانه‌ای و پویایی‌های گفتمانی را در خلال جنگ دوازده روزه ایران و اسرائیل (۲۳ خرداد تا ۴ تیر ۱۴۰۴) تحلیل می‌کند. بحرانی که به یک «جنگ شناختی» تمام‌عیار تبدیل شد و در آن، رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی به بازیگران اصلی در تولید و تحمیل روایت‌های متضاد بدل شدند. ویژگی منحصربه‌فرد این بحران، انسداد گسترده اینترنت جهانی در ایران بود که میدان نبرد را به دو «زیست‌بوم رسانه‌ای» مجزا منتقل می‌کرد:

اکوسیستم داخلی: پلتفرم‌های بومی (بله، ویراستی) و رسانه ملی که بر بسیج ملی و مشروعیت‌بخشی به «مقاومت» متمرکز بودند.

اکوسیستم برون‌مرزی: رسانه‌های فارسی‌زبان خارج از کشور و پلتفرم ایکس که روایت «بحران مشروعیت» و «فروپاشی درونی» نظام را برجسته می‌ساختند.

این دوپارگی، به موازات عملیات روانی و انتشار اطلاعات نادرست، افکار عمومی را در وضعیتی از «بحران شناختی» قرار داد.

یافته‌های کلیدی تجربی

تحلیل محتوای رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی، از تقابل بنیادین چند گفتمان اصلی حکایت دارد:

گفتمان رسمی (صدادوسیم و خبرگزاری‌های داخلی): این گفتمان با اتکا به دوگانه «ایران مقاوم و مظلوم» در برابر «دشمن متجاوز و تروریست»، به بسیج عاطفی جامعه پرداخت. با بهره‌گیری از نمادهای دینی (شهادت، وعده صادق) و ارجاع‌های تاریخی (دفاع مقدس)، کنش نظامی ایران را نه یک انتخاب، بلکه «تکلیف الهی» و پاسخی مشروع به تجاوز تصویر کرد.

گفتمان رسانه‌های فارسی‌زبان برون‌مرزی: این رسانه‌ها با چارچوب‌بندی جنگ به عنوان «کاتالیزور فروپاشی داخلی»، ضد روایتی مبتنی بر «شکست نظامی»، «گسست ملت‌حکومت» و «رنج انسانی» را ترویج کردند. این جریان با شخصی‌سازی بحران و تمرکز بر اضطراب شهروندان، به دنبال مشروعیت‌زدایی از نظام حاکم بود. میدان نبرد شبکه‌های اجتماعی:

پیش از انسداد (ایکس): این فضا به عرصه نبرد چهار روایت اصلی تبدیل شد: ۱. گسست ملت‌نظام (بازنمایی حاکمیت به مثابه خائن)؛ ۲. تقدیس مقاومت (اسطوره‌سازی از قدرت نظامی)؛ ۳. نوستالژی نجات‌بخش

(فراخواندن آلترناتیوهای تاریخی یا خارجی)؛ و ۴. میانه‌روی ملی‌گرایانه (تلاش برای حفظ انسجام ملی). پس از انسداد (بله و ویراستی): این پلتفرم‌ها به فضای انحصاری بازتولید گفتمان رسمی تبدیل شدند. در این محیط، روایت‌هایی چون «اقتدار نظامی/الهی»، «پیروزی فناورانه» و «تحقیر دشمن» بدون حضور صدای رقیب غلبه یافت و از ابزارهایی چون طنز و برجسب‌زنی برای مهار گفتمان انتقادی استفاده شد.